

Os enredos musicais

EMILIO LOIS BLANCO

Introdución

Os enredos son uns trebellos que os «rapaces de antes» construían para usalos como xoguetes e facer barullo con eles, como instrumentos ou simplemente para enredar e pasar o tempo durante a súa construción.

Nos «tempos de antes» practicamente todos os nenos fixeron un ou varios destes enredos, xa que non contaban cos avances tecnolóxicos nin coas posibilidades económicas que hoxe temos. Moi a miúdo estes eran fabricados en momentos de lecer ou cando ían co gando, unha tarefa que pola pouca dificultade que tiña, lle tocaba facer case sempre á rapazada. Nestas horas en que o tempo non daba pasado, os rapaces argallaban estes enredos, dos que seguramente lles terían falado seus pais, irmáns maiores ou outros nenos que xa os elaboraran.

Os materiais necesarios para a súa construción xa os tiñan ao seu redor. Faciannos con cana, pólas de árbores, noces, abelás, follas, cascás de landras etc., e a ferramenta que precisaban era case sempre unha navalla e pouco máis.

Aínda que a maioría dos enredos eran de construción sinxela tamén facían outros máis complexos e que a moitos dos «vellos gaiteros» que hoxe continúan a tocar, lles serviron para se iniciaren no mundo da música.

Descrición dos enredos

Asubío de casca de landra

Debeu estar moi estendido en parte porque as cascas podían recollerse todo o ano, tanto verdes como secas. Coñécense tres xeitos diferentes de facelo soar, e hai constancia de que era tocado non hai moitos anos tamén en Portugal.

Asubío de abelá

Este era outro dos enredos de construción sinxela. Simplemente collíase unha abelá, e desgastábana contra unha pedra pola punta, co que facían un rebaixe. Despois baleirábana e pousándoa nos beizos e co rebaixe cara a arriba, sobaban para adiante producindo así o son.

Este asubío tamén se facía do mesmo xeito coas pedras dos pexegos.

Asubío de cana

Facíase cunha cana de 10 ou 12 cm. de longo e 1 ou 2 cm. de diámetro. Esta cana tiña un nó por un dos extremos. No outro, facíase un bisel coa navalla como o dunha fruta de pico e no furado dese extremo introducíase un cortizo ou un pau cun rebaixe plano en dirección ao bisel, polo que ao soprar, se acadaba o son.

Tamén era posible facelo cunha cana máis longa e facerlle furados para os dedos. Así teríamos unha fruta de pico coa que poderíamos facer melodías.

Chifro de loureiro

É outro dos enredos máis populares seguramente pola abundancia de loureiros, porque se pode facer durante todo o ano, e polo doado da súa construción e obtención do son. É coñecido tamén como galo ou pito de loureiro.

Facíano cunha póla de loureiro duns 15 cm. e de 1 ou 1'5 cm de grosor. Levaba unha fendedura ao longo por un dos extremos duns 4 ou 5 cm. de longo en que se introducía unha folla do propio loureiro e á que se lle recortaba a parte que sobresaía fóra do

pau. Despois, para facelo soar, sopraban pola fendedura e a folla ao vibrar entre os dous paus, producía o son.

As castañetas

Cunha cana duns 5 ou 6 cm. e uns 2 cm de diámetro, facían as castañetas. O seu nome seguramente lle vén dado polo seu son, xa que é moi parecido ao das castañas.

Collían a cana, preferiblemente seca, e fendíana cunha navalla ao longo. Despois xuntaban a cana outra vez de maneira que os cortes encaixasen ben e con dous dedos suxeitábana por un dos cortes. Coa outra man, batendo de abaixo cara a arriba e dependendo da habilidade de cada un, facían ritmos con elas.

Reque-reque

É outro dos instrumentos que servía para facer ritmos. A unha cana duns 15 ou 20 cm. facíanlle uns rebaixas transversais cada 1 ou 2 cm. todo ao longo da cana. Estes podían ser feitos coa navalla ou cunha lima. Despois, con outra cana máis delgada ou cun pau, raspaban sobre ela facendo ritmos do mesmo xeito que se toca unha botella de anís, o que fai pensar que o reque-reque, que se utilizaba tamén para acompañar cantos, deixoulle paso á botella de anís, xa que acada un son moito máis brillante e potente.

O estalote de millo

Este enredo facíase alá polo mes de setembro, cando o millo xa estaba medrado e aínda estaba verde. Cortában un pé de millo con que lle quedaran tres nós e dábanlle dous cortes lonxitudinais e paralelos do primeiro ao segundo nó.

Ao bater o estalote no aire ou contra a man, produce uns grandes estalos e tamén podían facer ritmos con eles.

Carrizo

Recibe este nome porque o seu son é moi parecido ao que fai este paxaro, aínda que tamén lle chaman ra ou carallete.

Para facelo, abrían unha noz ao medio á que lle facían un rebaixe pola parte máis ancha contra unha pedra. Despois, envolvíanlle un fio ou sedenla darredor dándolle varias voltas e polo medio destas introducían unha lamia de cana. Logo ao ir xirando esta lamia en perpendicular cos fíos, esta fase tensando co que se conseguía un resorte.

Era posible facelo tamén de cana. Esta cana sería duns 4 cm. de longo e 3 cm. de diámetro e construíase do mesmo xeito que o de noz. Só había que bater no extremo libre da lingüeta para que o carrizo comezase a «cantar».

Mirlitón

É tamén coñecido como tuto. Collían unha cana de 6 cm. de longo e 2 cm. de diámetro sen nós, á que lle facían un furado no medio de 1 cm. de diámetro. Este furado normalmente era feito cun ferro quente, que era o xeito máis rápido. Nun dos seus extremos poñían unha membrana que podía ser de papel de fumar ou de casca de cebola e atábana cun fio ou cordel fino. Esta tiña que estar tirante mais non demasiado tensa. Despois ao cantar ou falar polo furado, a membrana vibraba, deformando así a voz. Moitas veces os rapaces suxeitaban o mirlitón coa boca, o que lles permitía ter as mans libres e facer outra cousa ao mesmo tempo que o facían soar.

Outro xeito de facelo, aínda que máis complexo, era nunha cana sen nós e algo máis estreita que a anterior, facer un rebaixe de 2 cm. coa navalla e máis ou menos ao medio.

Había que ser moi meticuloso para facelo, xa que tiña que quedar unha membrana moi fina para que chegase a vibrar ao cantar por un dos buratos.

Gaita de cana

Pode usarse como xoguete ou como instrumento. Algún rapaces usárono simplemente para facer barullo, mais a moitos outros valeulles para se iniciaren no mundo da gaita, e así moitos dos vellos gaiteiros que aínda hoxe tocan, comezaron cunha gaita como esta.

Cando un rapaz quería aprender a tocar e as posibilidades económicas non lle permitían mercar unha gaita ou unha frauta, o que facía era construír unha de cana, coa que podía comezar a facer as súas primeiras melodías.

Esta era unha cana duns 15cm. de longo e 1 cm. de diámetro e cun nó por un dos extremos, á que lle facían unha lingüeta polo lado do nó, como o pallón dunha gaita. Con isto xa obtiñan o son. Despois ao facer furados máis ou menos onde lle pousaban os dedos (cun ferro quente), xa estaba lista para tocar.

Non importaba se a escala non era temperada, aínda que as persoas máis habilidosas e con mellor ouvido musical podían lograr unha afinación perfecta.

Houbo outros rapaces que lle engadiron un fol. Este era feito coa vincha dun porco, que despois de lavala con vinagre, salgaban e secaban. Despois facían un soprete con outra cana e ataban a gaita no fol, co que xa tiñan unha gaita de vincha.

Frauta de cana

A frauta de cana (traveseira) foi outro dos instrumentos que lle valeu á rapazada para comezar a tocar, xa que era de construción doada e de afinación case perfecta.

Moitas veces non se podía mercar un pínfano ou unha frauta de madeira, que vendían normalmente nas feiras, así que as facían de cana. Para isto, collían unha cana duns 25 cm. de longo e 1'5 ou 2 de diámetro. Nun dos seus extremos debía levar un nó. Preto deste nó, facían un burato de 1 cm. de diámetro, máis ou menos. Despois, facían furados para os dedos e xa logo lle sacaban son. Estas frautas tiñan un rexistro de dúas oitavas, as veces máis, segundo a súa feitura.

Folla de hedra

Cunha folla de hedra, de laranxeiro, limoeiro ou de «corneta», os nenos e non tan nenos, foron capaces de sacar sons e melodías. O son da folla é un son agudo e potente e que ten un rexistro moi amplo, dependendo da capacidade de cada un.

Para facela soar, pousaban no beizo inferior unha parte recta da folla, con que fixera unha lingüeta que ao soprar vibraría contra o labio superior. Cando xa acadaban un son de certa calidade, só tiñan que modular do mesmo xeito que asubiando, polo que

ao igual que cando unha persoa asubia, podían facer as melodías que a cada quen lle viñesen á cabeza.

Esto foi usado máis ben como enredo, xa que non hai constancia de que fose tocada nin como instrumento nin con outros instrumentos.

A flor do toxo

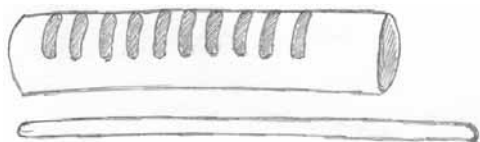
Segundo a pouca información que hai deste enredo, a rapazada collía unha flor de toxo ou xesta, e coa lingua, colocábaa no padal. Ao envír o aire en dirección á folla, esta vibraba e «os rapaces andaban a correr e trinaban igual que un xílgaro».

Outros enredos

Houbo algúns enredos que só se facían na primavera, como foron os asubíos de aveneiro ou castiñeiro, as gaitas de alcacén e as pipas de castiñeiro, que por estar a savia baixa ou por «non estar o alcacén para gaitas» non se podían facer noutra época.

Tamén palletas de herba, asubios de bugallo, violíns de millo e moitos outros, que nenos e nenas foron quen de reproducir e gardar na memoria e que grazas a eles podemos coñecelos hoxe.

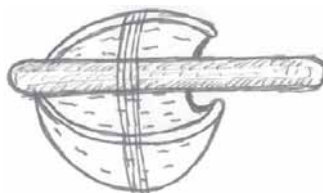
RECO-RECO

MIRLITÓN DE CANA

CARALLETE DE NOZ

MIRLITÓN DE CANA II

GAITA DE ALCACÉN

ESTALOTE DE MILLO

GAITA DE CANA

